

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشگاه حقوق و علوم سیاسی

رساله دکتری

جهت دریافت درجه دکتری رشته روابط بین الملل

عنوان:

بیداری اسلامی و ترتیبات امنیتی خاورمیانه

استاد راهنما: دکتر غلامعلی چگنی زاده

اساتید مشاور: دکتر سید جلال دهقانی فیروزآبادی و دکتر حسین سلیمی

دانشجو: هادی تاجیک

تقدیم به:

این تحقیق را به صاحبانش،
نیروهای مقاومت و بیداری که جهاد و شهادت را در راه باورهای الهی شان برگزیدند؛
و در پیشاپیش آنها،
الگو و اسوه‌ی مقاومت پیشه‌گان جهان،
سرور و سالار آزادگان
ساحت قدسی حضرت اباعبدالله الحسین (علیه السلام) (ع) که این رساله در ایام جانگذار شهادت
آن امام همام، کسوت اتمام برتن کرد
و به همه‌ی مؤمنان که در راه دین خدا و تحقق آن،
پیروی از ولایت را در جهاد علمی، گسترش تقوای الهی و جامعه‌سازی الهی را دنبال میکنند،
تقدیم میکنم.

تقدیر و تشکر:

اللَّهُمَّ إِنِّي أفتَحُ الثَّنَاءَ بِحَمْدِكَ وَأَنْتَ مُسَدِّدٌ لِلصَّوَابِ بِمَنْكَ

با سپاس به درگاه حضرت رب که توفیق علم آموزی در کسوت خدمت به نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و مشق سیره همه انبیا، شهدا و صلحا را در سنگر سپاه پاسداران انقلاب اسلامی عطا فرمود.

برخود وظیفه می‌دانم از کلیه اساتید معزز، مسئولین ارجمند و کارکنان سخت‌کوش دانشکده و برادران ارزشمند آقایان دکتر سید جلال دهقانی فیروزآبادی و دکتر حسین سلیمی که در کسوت مشاوران این تحقیق بزرگوارانه با گوشزد نمودن اشکالات و ارائه‌ی نقطه نظرات عالمانه‌ی خود بر غنای پژوهش افزودند و علی‌الخصوص استاد ارجمند دکتر غلامعلی چگنی زاده که تواضع، فروتنی و برخورد خاضعانه را قبل و بیش از هر مبحث کلاسی، به احسن نحو در عملشان به اینجانب آموختند و در طول مدت تعلم این جانب در دانشکده ارائه طریق و راهنمایی‌ام نموده‌اند مراتب تقدیر و تشکر و امتنان خویش را ابراز می‌نمایم.

در پایان برای روح مطهر امام راحل عظیم الشان و همه شهدای محور مقاومت، این طلایه‌داران بیداری اسلامی، که برگی از تاریخ خون‌رنگ ایستادگی و پایداری را در تارک تاریخ پانزدهمین قرن بعد النبی(ص) رنگ حماسه بخشیدند علو درجات و مغفرت واسعه از درگاه حضرت رحمان مسئلت نموده و از خانواده‌ی صبور و محترم که در تمام مراحل تعلم و تحصیل، هم‌رنج و هم‌راهم بوده‌اند کمال تقدیر و تشکر را دارم.

اللَّهُمَّ مَا عَرَفْتَنَا مِنَ الْحَقِّ فَحَمَلْنَا، وَمَا قَصَرْنَا عَنْهُ فَبَلَّغْنَا

چکیده:

آگاه شدن مسلمانان از عقب ماندگی‌ها، توسعه نیافتگی‌ها و کاستی‌های موجود در جهان اسلام، آنان را به جنبش‌ها و تلاش‌هایی در یک صدساله اخیر، واداشت که بیداری اسلامی‌اش می‌نامند. با پیدایش این تحول تاریخی در منطقه خاورمیانه، نقطه عطفی در پویشهای امنیتی این مجموعه منطقه‌ای پدیدار گشت که نظم سنتی گذشته را در هم نوردید و روند گذار به سوی نظم نوینی را کلید زد. تحول تاریخی مذکور ضمن توجه دولت‌ها به مطالبات مردمی، سطح قابل توجهی از تنش‌ها، درگیری و مناقشه‌ها را درون کشورها و همچنین بین بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ذی نفع در خاورمیانه، به وجود آورد و در حال دگرگون ساختن بسیاری از ویژگی‌ها و ساختارهای سیاسی امنیتی منطقه می‌باشد. این تحول در حال تغییر دادن صورت‌بندی مجموعه امنیتی خاورمیانه بوده و تجلی‌های جدیدی از امنیت منطقه را به نمایش گذاشته است. بنابراین ضرورت دارد آثار امنیتی این تحول تاریخی مورد واکاوی بیشتر قرار گیرد تا مشخص گردد این تحول تاریخی چه تغییری در صورت بندی مجموعه امنیتی خاورمیانه داشته است. با این اهداف و پیامدها، تجلی‌های امنیتی منطقه پس از تحولات بیداری اسلامی توجهات بیشتری را به خود جلب خواهد کرد؛ و سوال‌های اساسی همچون بیداری اسلامی چه تاثیری بر ترتیبات امنیتی و الگوهای رفتاری امنیتی در سطح منطقه داشته است؟ را پیشرو خواهد گذاشت که این پژوهش بدنبال پاسخگویی به آنهاست. از این رو به منظور پاسخ به پرسش مزبور در این پژوهش ضمن بهره‌گیری از نظریه «مجموعه امنیتی منطقه‌ای» بوزان، درصدد هستیم تا با مبنا قرار دادن مولفه‌ها و ساختارهای اساسی مجموعه امنیت منطقه‌ای، شاخص‌هایی برای ارزیابی تغییرات امنیتی در سطح منطقه و تعیین صورت‌بندی امنیتی خاورمیانه ارائه گردد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد مردمی بودن تحولات بیداری اسلامی به عنوان مشخصه کانونی این تحول تاریخی، منجر به تغییراتی در صورت‌بندی و ترتیبات امنیتی منطقه خاورمیانه شده است. برای پردازش فرضیه پژوهش، ضمن بهره‌گیری از روش تحلیل ثانویه در تبیین مطالعات محیطی، از مطالعات امکان‌سنجی نیز در تصویر سازی از وضعیت امنیت منطقه بهره خواهیم جست و ترتیبات امنیتی خاورمیانه را امکان‌سنجی خواهیم نمود.

کلید واژه‌ها: بیداری اسلامی، ترتیبات امنیتی، خاورمیانه، مجموعه امنیتی منطقه‌ای، صورت‌بندی امنیتی

فهرست مطالب:

۱.....	فصل اول:	
۲.....	مقدمه.....	۱,۱
۴.....	بیان مسئله:.....	۱,۲
۶.....	سوالات پژوهش:.....	۱,۳
۶.....	سوال اصلی:.....	۱,۳,۱
۶.....	فرضیه پژوهش.....	۴,۱
۶.....	تعریف مفاهیم و عملیاتی نمودن متغیرها:.....	۱,۵
۶.....	منطقه:.....	۱,۵,۱
۱۰.....	مجموعه امنیتی منطقه‌ای:.....	۱,۵,۲
۱۱.....	ترتیب‌های امنیتی منطقه‌ای:.....	۱,۵,۳
۱۳.....	امنیتی کردن و امنیتی ساختن:.....	۱,۵,۴
۱۴.....	خاورمیانه:.....	۱,۵,۵
۱۷.....	بیداری اسلامی:.....	۱,۵,۶
۱۹.....	سوابق موضوع:.....	۱,۶
۳۰.....	ضرورت و اهداف پژوهش:.....	۱,۷
۳۲.....	روش‌شناسی پژوهش.....	۱,۸
۳۳.....	قلمرو پژوهش.....	۱,۹
۳۴.....	طرح کلان پژوهش.....	۱,۱۰
۳۵.....	فصل دوم:	
۳۶.....	بخش اول: مکتب کپنهاگ و نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای.....	۲,۱
۳۶.....	مقدمه.....	۲,۱,۱
۳۷.....	گفتار اول: رویکرد مکتب کپنهاگ به امنیت.....	۲,۱,۲
۴۲.....	گفتار دوم: مفهوم سازی مجموعه امنیت منطقه‌ای.....	۲,۱,۳
۴۹.....	گفتار سوم: انواع مجموعه‌های امنیت منطقه‌ای و امکان تغییر.....	۲,۱,۴
۵۴.....	گفتار چهارم: گونه‌شناسی الگوهای امنیتی در سطح مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای.....	۲,۱,۵
۵۴.....	الگوی موازنه قوا.....	۲,۱,۵,۱
۵۹.....	الگوی هژمونی.....	۲,۱,۵,۲
۶۲.....	بخش دوم: مجموعه امنیت منطقه‌ای خاورمیانه.....	۲,۲
۶۹.....	بخش سوم - جمع بندی.....	۲,۳
۷۳.....	فصل سوم: بیداری اسلامی	
۷۴.....	مقدمه.....	۳,۱
۷۵.....	بخش اول: بیداری اسلامی؛ سیر تاریخی در خاورمیانه عربی.....	۳,۲
۸۱.....	بخش دوم: بیداری اسلامی؛ تبیین زمینه‌ها و سیر تطور.....	۳,۳
۸۳.....	گفتار اول: گفتمان غرب گرایی.....	۳,۳,۱
۸۴.....	گفتار دوم: گفتمان ملی گرایی.....	۳,۳,۲
۸۴.....	گفتار سوم: گفتمان اسلامگرایی.....	۳,۳,۳
۹۱.....	بخش سوم: رویکردها و رهیافت‌های نهضت‌های بیدارگر اسلامی.....	۳,۴
۹۳.....	بخش چهارم: امواج بیداری اسلامی.....	۳,۵
۱۰۴.....	بخش پنجم: بیداری اسلامی و دومینوی تغییر رژیم‌ها در منطقه خاورمیانه.....	۳,۶

۳,۷	بخش ششم: بیداری اسلامی و گذار از اصلاحگری به احیاءگری.....	۱۰۸
۳,۸	بخش هفتم: مولفه‌ها و شاخصه‌های بیداری در خاورمیانه.....	۱۱۰
۳,۸,۱	گفتار اول: مقابله با نظامهای اقتدارگرا:	۱۱۰
۳,۸,۲	گفتار دوم: قدرت‌گیری گروه‌های اسلامگرا و رشد احزاب مخالف.....	۱۱۴
۳,۸,۳	گفتار سوم: تقویت اسلامگرایی و گفتمان اسلام‌سیاسی.....	۱۱۵
۳,۸,۴	گفتار چهارم: تقویت جایگاه مردم در سیاست.....	۱۱۷
۸,۵,۳	گفتار پنجم: ضد نظام سلطه بودن:	۱۱۹
۳,۹	رویکرد گفتمانی به پدیده بیداری اسلامی.....	۱۲۱
۳,۱۰	بخش هشتم: جمع بندی.....	۱۲۴

فصل چهارم: ۱۳۵.....

۴,۱	مقدمه:.....	۱۳۶
۴,۲	بخش اول: بازیگران و کارگزاران.....	۱۳۷
۴,۲,۱	گفتار اول: تضعیف دولت‌های سکولار، غیردموکراتیک، محافظه‌کار و وابسته(در جهان عرب) عضو مجموعه امنیتی؛.....	۱۳۸
۴,۲,۲	گفتار دوم: تنزل جایگاه اسرائیل در منطقه و افول هژمونی این رژیم در خاورمیانه؛.....	۱۴۳
۴,۲,۲,۱	- تقویت جبهه مقاومت در فلسطین.....	۱۵۵
۴,۲,۲,۲	- تضعیف جایگاه ژئوپلیتیک منطقه‌ای اسرائیل.....	۱۵۶
۴,۲,۳	گفتار سوم: تقویت جایگاه و نقش جمهوری اسلامی ایران و افزایش قدرت نفوذ و چانه‌زنی این کشور در منطقه؛.....	۱۵۸
۴,۲,۴	گفتار چهارم: افزایش نقش آفرینی ترکیه در منطقه:.....	۱۶۰
۴,۳	بخش دوم: ساختار قدرت و نظم منطقه‌ای(ساختار مادی نظام منطقه‌ای خاورمیانه).....	۱۷۰
۴,۳,۱	گفتار اول: بر هم خوردن توازن قدرت در منطقه.....	۱۷۸
۴,۳,۲	گفتار دوم: دو قطبی شدن خاورمیانه.....	۱۸۰
۴,۳,۳	گفتار سوم: شکلگیری موازنه قوای نوین در منطقه خاورمیانه.....	۱۸۰
۴,۴	بخش سوم: ساختار هنجاری نظام منطقه‌ای خاورمیانه.....	۱۸۳
۴,۴,۱	گفتار اول: تقویت گفتمان اسلام‌گرایی در برابر گفتمان‌های رقیب؛.....	۱۸۵
۴,۴,۲	گفتار دوم: تقویت گفتمان مقاومت اسلامی؛.....	۱۸۶
۴,۴,۳	گفتار سوم: تضعیف گفتمان سازش یا فرایند صلح خاورمیانه؛.....	۱۹۴
۴,۵	بخش چهارم: الگوهای تعاملی و رفتاری.....	۱۹۴
۴,۵,۱	گفتار اول: تشدید تنازع گفتمانی؛.....	۱۹۶
۴,۵,۱,۱	بیداری اسلامی؛ تشدید تقابل و تنازع گفتمانی بین اسلام سیاسی و سکولاریسم.....	۱۹۶
۴,۵,۱,۲	تشدید تنازع گفتمانی بین خرده گفتمان‌های جریان اسلام‌گرایی؛.....	۲۰۵
۴,۵,۲	گفتار دوم: تشدید رقابت و منازعه در سطح ملی؛.....	۲۱۴
۴,۵,۳	گفتار سوم: تشدید رقابت و حتی منازعه درون منطقه:.....	۲۱۷
۴,۵,۳,۱	بیداری اسلامی و رقابت قدرت‌های منطقه‌ای: ایران و اسرائیل.....	۲۱۸
۴,۵,۳,۲	بیداری اسلامی و تشدید رقابت جمهوری اسلامی و عربستان سعودی.....	۲۲۱
۴,۵,۳,۳	بیداری اسلامی و تشدید رقابت ایران و ترکیه.....	۲۲۷
۴,۵,۳,۴	بیداری اسلامی و رقابت عربستان و قطر.....	۲۳۱
۴,۵,۴	گفتار چهارم: تشدید منازعه و رقابت بین بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای؛.....	۲۳۵
۴,۵,۵	گفتار پنجم: تشدید منازعه و رقابت بین بازیگران فرامنطقه‌ای؛.....	۲۴۴
۴,۶	جمع بندی؛ تبیین وضعیت امنیتی خاورمیانه پس از تحولات بیداری اسلامی در سال ۲۰۱۱.....	۲۴۹

فصل پنجم: ۲۶۳.....

۵,۱	بخش اول: جمع بندی و پاسخ به سوالات؛.....	۲۶۴
۵,۲	بخش دوم: نتایج بدست آمده:.....	۲۶۷

فهرست شکل ها:

- شکل یک - طرح کلان پژوهش ۳۴
- شکل دو - مدل مفهومی بیداری اسلامی ۱۲۹
- شکل سه - مدل مفهومی بیداری اسلامی و ترتیبات امنیتی خاورمیانه ۱۳۰

فهرست جداول:

- جدول ۱-۲ - تحول ساختاری در مجموعه امنیتی منطقه ای - حفظ وضع موجود ۵۱
- جدول ۲-۲ - تحول ساختاری در مجموعه امنیتی منطقه ای - دگرگونی داخلی ۵۱
- جدول ۲-۳ - تحول ساختاری در مجموعه امنیتی منطقه ای - دگرگونی خارجی ۵۳
- جدول ۲-۴ - تحول ساختاری در مجموعه امنیتی منطقه ای - تحت الشعاع قرار دادن مجموعه ۵۳
- جدول ۲-۵ - معیارهای سنجش الگوی موازنه قوا ۵۹
- جدول ۲-۶ - معیارهای سنجش الگوی هژمونیک ۶۲
- جدول ۲-۷ - ابعاد و شاخص های تحول در مجموعه های امنیتی ۷۱
- جدول ۳-۱ - انواع زمینه های جنبش بیداری اسلامی ۹۰
- جدول ۴-۱ - مواضع ترکیه در قبال تحولات بیداری اسلامی ۱۶۱
- جدول ۴-۲ - اعتبار سنجی معرفت های وضعیت امنیت خاورمیانه پس از بیداری اسلامی ۲۵۰
- جدول ۴-۳ - ابعاد و شاخص های تحول در مجموعه امنیتی خاورمیانه پس از بیداری اسلامی ۲۵۱
- جدول ۴-۴ - امکان سنجی مقایسه ای الگوهای چهارگانه تحول ساختاری پس از بیداری اسلامی ۲۵۲
- جدول ۴-۵ - معرفت های محیط امنیتی خاورمیانه و ارتباط آن با معیارهای امنیت منطقه ای ۲۵۴
- جدول ۴-۶ - امکان سنجی الگوی موازنه قوا در محیط امنیتی خاورمیانه ۲۵۴
- جدول ۴-۷ - امکان سنجی الگوی برتری (هژمونیک) در محیط امنیتی خاورمیانه ۲۵۶
- جدول ۵-۱ - صورت بندی و ترتیبات امنیتی خاورمیانه پس از بیداری اسلامی ۲۷۲

فصل اول:

کلیات پژوهش

۱,۱ مقدمه

خاورمیانه^۱ که در نقطه پیوند سه قاره اروپا، آسیا و آفریقا واقع شده، اهمیت ژئوپلیتیک منحصر به فردی دارد. این منطقه گهواره تمدن، زادگاه سه دین توحیدی بزرگ، تقاطع حرکت و تجارت، پایگاه امپراطوری‌های گسترده، منبع حدود شصت درصد نفت جهان، سرچشمه جوش و خروش سیاسی و ایدئولوژیک و محل انفجار آمیزترین کشمکش‌های پایدار پس از جنگ جهانی دوم است (Held, ۱۹۸۹:۳). به دلایل گوناگون، خاورمیانه معاصر در سطح جهانی به صورت منطقه‌ای رمزآلود، دچار آشوب و جنگ، گهواره تروریسم، افراط‌گرایی مذهبی و حکومت‌های خودکامه به تصویر کشیده می‌شود (Milton-Edwards, ۲۰۰۳:۱). منطقه خاورمیانه در حال حاضر مواجه با مجموعه‌ای از چالش‌های مزمن و نو، با عمق و میزان اثرگذاری متفاوت است که شناسایی آنها در فهم روند و مسیر آینده اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. از جمله چالش‌ها و مسائل مطرح در آن عبارت است از؛ اشغال سرزمین‌های فلسطینی و مناقشه برخاسته از آن؛ بی‌ثباتی در عراق و افغانستان (و سوریه)؛ تحرکات و قدرت‌یابی گروه‌های افراطی؛ تروریسم؛ قاچاق مواد مخدر و تسلیحات؛ رقابت تسلیحاتی؛ معضلات اجتماعی همچون فقر، بیکاری، بیسوادی، تبعیض، تشدید شکاف‌های قومی و مذهبی و اختلافات میان شیعه و سنی؛ امنیت انرژی و حکومت‌های ناکارآمد و اقتدارگرا (Benhael, ۲۰۰۴:۱). (۱۱) منطقه خاورمیانه یکی از بی‌ثبات‌ترین مناطق جهان است که برخلاف بسیاری از دیگر مناطق در حال توسعه جهان همچنان نزدیک به دو دهه پس از پایان جنگ سرد کشمکش‌های منطقه‌ای به ویژه کشمکش اعراب و اسرائیل هنوز در آنجا پایان نرسیده و فضای امنیتی همچنان بر آن حاکم است. بیشتر تاریخ اخیر خاورمیانه از نرسیدن به بلوغ سیاسی، بی‌تجربگی و بی‌اطمینانی دولت‌های نوپدید منطقه حکایت دارد. در دهه‌های گذشته، نگرش‌ها، اهداف، رویکردها و ارزش‌های سیاسی - اجتماعی گوناگونی در خاورمیانه جریان داشت که زمینه‌ساز شکل‌گیری برخی پیوندها، ائتلاف‌ها، مرزبندیها و اختلافات و مناسبات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی خاصی در میان کنشگران منطقه گردید. بر این اساس خاورمیانه، در یک قرن گذشته، عرصه چالش، تقابل، هم‌سویی و هماهنگی هویتها و قدرت‌های گوناگون منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بوده است؛ پس از فروپاشی دولت عثمانی و کسب استقلال ملت‌های عربی، رژیم‌های سیاسی گوناگونی بر منطقه خاورمیانه عربی حاکم شدند.

^۱ -Middle East.

پادشاهی‌های خاندانی و شبه مشروطه، جمهوریهای مادام‌العمر مبتنی بر کودتای نظامی افسران آزاد و رژیمهای تک‌حزبی اقتدارگرا، به سه‌گونه اصلی دولت در این منطقه تبدیل گردید و سنت‌گرایی قبیله‌ای، ناسیونالیسم عربی و سوسیالیسم و اخیراً نئولیبرالیسم، گفتمان‌های غالب بر عرصه سیاست و اقتصاد کشورهای این منطقه در چند دهه اخیر را تشکیل داده است. با وجود تفاوت ساخت و گفتمان‌های سیاسی، وجه مشترک این دولتها، نوسازی اقتدارگرایانه و حاکمیت‌های مبتنی بر سلطه قبیله‌ای، حزبی و الیگارش^۱ی نظامی بوده است. بر این مبنای سنت و استفالی^۲، مبنای تأسیس کشور - ملت و شکل‌گیری دولت‌های ملی در خاورمیانه نبوده و نظام‌های پادشاهی، با تم‌ایلات قبیله‌ای و عشیره‌ای، قرن‌ها منطبق سیاست و حکومت در این منطقه بوده است. در دهه‌های گذشته در خاورمیانه و به صورت خاص، در خاورمیانه عربی، در پاسخ به مسایل و معضلات سیاسی - اجتماعی فوق، ایدئولوژیها، مکاتب و جریانهای سیاسی و فکری مختلفی شکل گرفت که تلاش نمودند تا پاسخی به این مسایل ارائه کنند. این مکاتب، در برخورد با مسایل و مشکلات جوامع عرب، رویکردهای متفاوتی در پیش گرفتند و بر موضوعات و مبانی متفاوتی تأکید نمودند. سنت‌گرایی در برابر نوگرایی، اسلام‌گرایی در برابر عرفی‌گرایی، بومی‌گرایی در برابر بین‌المللی‌گرایی و اقتدارگرایی در برابر دموکراسی‌خواهی، دوگانه‌هایی هستند که تاکنون، در نشان دادن تفاوت‌ها و تمایزات جریانات سیاسی و فکری خاورمیانه و جهان عرب، نقش بسیار برجسته‌ای داشته‌اند. بر اساس آنچه گفته شد میتوان ادعا نمود خاورمیانه در گذشته از منظر نوع نظام‌های سیاسی حاکم، ائتلاف‌ها و محوربندی‌های منطقه‌ای، شرایط متفاوتی داشته و به رغم حاکمیت رژیم‌های سیاسی جمهوری، پادشاهی و امارت‌های نفتی، ویژگی تمام آنها اقتدارگرایی و انحصارگرایی سیاسی با تمرکز بر قدرت و عدم توجه به حقوق سیاسی مردم بوده است (البته به استثناء ایران و تاحدوی ترکیه). از همین رو در سطح منطقه‌ای شاهد شکل‌گیری ائتلاف‌های مختلفی به خصوص براساس نوع تعامل با غرب و اسرائیل، بوده‌ایم. نتیجه و پیامد چنین الگویی در خاورمیانه عربی بحران‌های مشارکت، اصالت و هویت، مشروعیت، نفوذ و ضعف در توزیع را به همراه وابستگی اقتصاد ملی، انزوای نخبگان و فرهیختگان، تحقیر پرستیژ تاریخی و مسائل حل نشده هویت را در پی داشته است. این عوامل

^۱ - oligarchy

^۲ - Westphalia

منجر به فاصله گرفتن هرچه بیشتر دولت‌ها از جامعه خود در این منطقه گردید و وضعیت خاص امنیتی را بدنبال داشت تا جایی که به رغم پیشرفت، نظام‌های امنیت منطقه‌ای در سراسر جهان به ویژه بعد از پایان جنگ سرد هنوز هیچ گونه رژیم‌ها و «ترتیبات امنیتی»^۱ پایدار، توافق شده و نهادینه شده در منطقه بوجود نیامده است.

۱,۲ بیان مسئله:

بدون شک، اسلام در دهه‌های اخیر از صورت یک دین الهی صرف بیرون آمده و به عاملی سیاسی - مذهبی در عرصه‌ی روابط بین‌المللی تبدیل شده است؛ در دنیای معاصر از عرصه‌های مهم و شکل‌دهنده نظام آتی در مناطق و جهان در حال شکل‌گیری، عرصه‌های فرهنگی است که دین و مذهب یکی از عناصر مهم آن است. در دوران کنونی نظام فرهنگی غربی حاکم بر نظام بین‌الملل، با بحران‌های جدی مواجه شده است. در این شرایط و با احیای اسلام‌گرایی در منطقه خاورمیانه، برداشتی که از اسلام ارایه می‌شود در واقع غرب و هویت غربی را به بازی مهمی فراخوانده است که بازیگران اصلی نظام بین‌الملل چاره‌ای جز پذیرش حضور موثر و فعال آن را ندارد. در نتیجه این حضور اسلام، برخورد جهان اسلام و نهضت‌های فکری و سیاسی در سرزمین‌های اسلامی با جهت‌گیری‌های مختلف در برابر غرب بوجود آمد که یکی از اهداف آنها پی‌گیری این هدف است که حکومت‌های استبدادی که تحت حمایت مستقیم غربی‌ها قرار دارند را سرنگون نمایند. طی این فرآیند، در این دوره زمانی بویژه طی سال‌های اخیر، حرکت‌های اسلامی در خاورمیانه موفق به کسب قدرت سیاسی و مشارکت فعال در حکومت شدند و حضور مردم و اقتدار مردمی را در دنیای معاصر در اداره جامعه به نمایش گذاشتند. بر این مبنا سال ۲۰۱۱ میلادی سال ظهور و تجلی اراده و قدرت مردم منطقه خاورمیانه بوده است. در این سال خاورمیانه و شمال آفریقا بعنوان مرکز ثقل توازن بین‌المللی، دستخوش تغییراتی اساسی شدند که ناشی از خواسته‌های متراکم شده مردم تحت ستم این کشورها در طول چند دهه گذشته بود. در دوران مذکور فاصله گرفتن دولت‌های منطقه خاورمیانه از جامعه، خیزش‌های مردمی را که بواسطه بستر اسلامی منطقه به «بیداری اسلامی»^۲ و یا به اصطلاح متون غربی، «بهار عربی»^۳، شهرت یافت را به ارمغان آورد. این خیزش‌های مردمی اگر چه تغییر

^۱ - Security Arrangements

^۲ - Islamic awakening

^۳ - Arab Spring